

IZJEDNAČENJE NIVELMANSKE I POLIGONOMETRIJSKE MREŽE POSTUPNIM PRIBLIŽAVANJEM

Boris FILATOV — Zagreb*

UVOD

Postupno približavanje po poligonima je vrlo jednostavan i ujedno strogi način izjednačenja visinskih razlika određenih po vlakovima nivelmanske mreže.

Sušтина je ovog načina u tome, što se izjednačenje visinskih razlika *odjednom* u svim poligonima mreže (načinom uvjetnih mjerenja), svodi na njihovo postupno izjednačenje po *pojednim poligonima*.

Pojedini poligoni se izjednačuju odabranim redosljedom strogim načinom tj. podjelom njihovih nesuglasica proporcionalno recipročnim vrijednostima težina vlakova koji ulaze u poligon. Pri tome se kod podjele nesuglasice svakog poligona uzimaju u obzir svi oni popravci (s odgovarajućim predznacima) koji su za zajedničke vlakove već ranije bili određeni prethodnim izjednačenjem graničnih poligona.

Tijekom ponavljanja takvog izjednačenja poligona u krugovima — *približavanjima* — dobivaju se u graničnim poligonima za zajedničke vlakove popravci, apsolutne vrijednosti kojih će se postupno međusobno približavati sve dotle, dok konačno, ne postanu posve iste.

Istom se metodom mogu izjednačiti sume kutova i sume koordinatnih razlika, koje su određene po vlakovima poligonometrijske mreže, ako se primijeni u praksi uobičajeni postupak njihovog približnog izjednačenja, tj. najprije se izjednačuju sume kuteva, a zatim posebno sume ordinatnih i posebno sume apcinskih razlika.

Metoda postupnog približavanja po poligonima potiče od C. F. Gaussa.¹

U današnje vrijeme u praksi se primijenjuje nekoliko načina izjednačenja po ovoj metodi (npr. Voglerov [12]², Popova [10] i dr.). Svi se načini međusobno ponešto razlikuju.

Ovdje prikazujem izjednačenje nivelmanske i poligonometrijske mreže svojom varijantom ove metode.

* Adresa: Boris Filatov dipl. inž. 41000 Zagreb, Vrbanićeva ul. 11

¹ Valja napomenuti, da pored metode postupnog približavanja po poligonima postoji još i metoda postupnog približavanja po čvornim točkama (Anér [1], Popov [10] i dr.) kojom se izjednačenje odjednom svih čvornih točaka u nivelmanskoj odnosno poligonometrijskoj mreži (načinom posrednih mjerenja) svodi na postupno izjednačenje pojedinih čvornih točaka po principu opće aritmetičke sredine. Ova metoda prikazana je u [4] i [5].

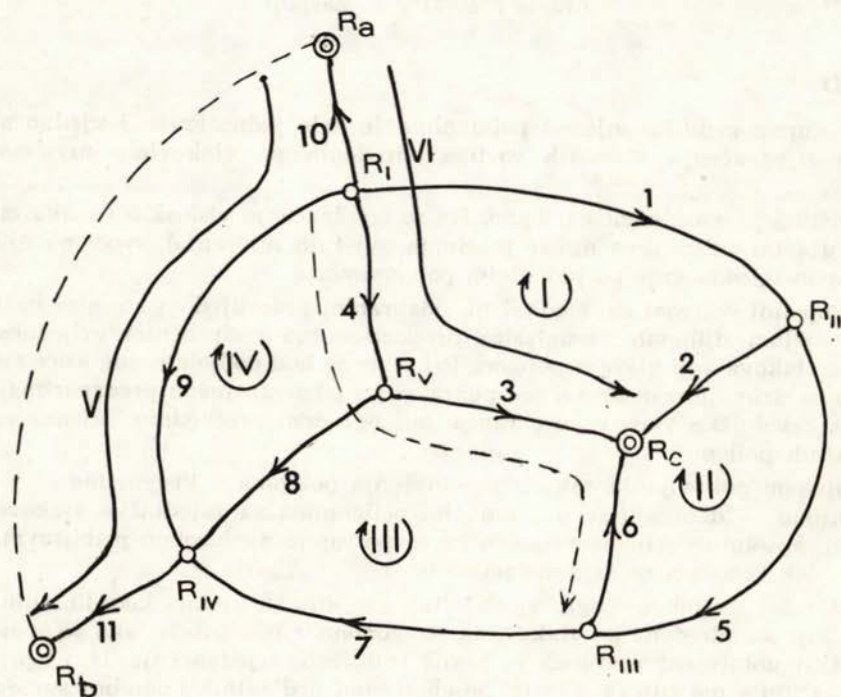
² Ovaj način opisan je u [3].

Nadam se, da ovaj jednostavan način izjednačenja nivelmanskih i poligonometrijskih mreža može korisno poslužiti našim geodetskim stručnjacima u praksi.

IZJEDNAČENJE MREŽE GEOMETRIJSKOG NIVELMANA

Na slici 1 prikazana je mreža geometrijskog nivelmana, koja je priključena na tri zadana repera R_a , R_b i R_c s visinama H_a , H_b i H_c , pri tome se reperi R_a i R_b nalaze izvan (na periferiji) mreže, a reper R_c , unutar nje.

Po vlakovima mreže 1, 2, ..., 11 s dužinama s_1, s_2, s_{11} izmjerene su visinske razlike $h'_1, h'_2, \dots, h'_{11}$. Na slici strelicom je označen uspon terena.

Slika 1

Numerički podaci

$H_a = 136,274$ m;

$H_b = 177,612$ m;

$H_c = 150,503$ m

VI.	h'	S	$p=1/S$
1	12,360 m	5,5 km	0,18
2	4,674	2,6	0,38
3	5,435	2,3	0,43
4	11,640	2,1	0,48
5	1,285	4,8	0,21
6	3,400	3,1	0,32
7	15,727	4,5	0,22
8	17,788	2,8	0,36
9	29,396	4,1	0,24
10	2,824	2,4	0,42
11	14,748	2,9	0,34

U mreži pet čvornih repera $R_I, R_{II}, \dots, R_V$, visine kojih $H_I, H_{II}, \dots, H_V$ treba odrediti.

U nivelmanskoj i poligonometrijskoj mreži odredit će se broj »r« nezavisnih poligona, koji se moraju neizostavno uzeti u izjednačenje, kao razlika između broja vlakova i broja čvornih točaka (broj prekobrojnih mjerenja).

Pri tom broj nezavisnih zatvorenih poligona jednak je broju svih zatvorenih poligona, u mreži, ne računajući vanjski zatvoreni poligon a broj nezavisnih umetnutih poligona jednak je broju zadanih točaka (priključaka) umanjenom za jedinicu.

Prema tome u našoj mreži ima svega $r = 11 - 5 = 6$ nezavisnih poligona. Nezavisnih zatvorenih poligona ima 4, umetnutih $3 - 1 = 2$.

Od umetnutih poligona uzimaju se oni, koji su kraći (manje vlakova) i koji idu, ukoliko je to moguće, po periferiji mreže. Mi smo uzeli poligon $R_a - R_I - R_{IV} - R_b$, koji ide po periferiji mreže i poligon $R_a - R_I - R_V - R_c$ koji djelomično ide unutar nje.

Pitanje s kojim poligonom treba početi izjednačenje, i kojim redoslijedom poligona, ima izvjesno praktično značenje. U nekim slučajevima broj približavanja može se smanjiti, ako se izjednačenje počne s poligonom koji ima najviše zajedničkih vlakova s drugim poligonima, ili s poligonom koji ima najveću izvornu nesuglasicu. Međutim unaprijed se nikada ne zna koji je redoslijed poligona za izjednačenja neke mreže najpovoljniji. Sve to zavisi od toga kako su izvorne nesuglasice u poligonima mreže raspoređene po veličini i po predznaku.

U našem primjeru za početni poligon uzima se zatvoreni poligon $R_I - R_{II} - R_c - R_V - R_I$, koji ima najviše zajedničkih stranica s drugim poligonima.

Na slici 1. poligoni su numerirani od I — IV onim redom kojim će se izjednačavati. Uz broj poligona strelicom je označen smjer njegovog obilaska (računanja).

U principu svjedno je kojim će se smjerom pojedini poligoni obilaziti. Međutim radi jednoličnog određivanja predznaka popravaka za zajedničke vlakove u graničnim poligonima, bolje je za sve poligone, ako je to moguće, uzeti isti smjer obilaska.

Zatvoreni poligoni od I — VI će se obilaziti u smjeru kretanja kazala na satu. (Istim smjerom obilazi se i umetnuti poligon V koji ide po periferiji mreže. Treba ga samo fiktivnom spojnicom krajnjih točaka, koja mora ležati sa suprotne strane mreže, kao što je prikazano na slici 1. (vidi i sliku 2.), dograditi do zatvorenog poligona. Smjer obilaska umetnutog poligona VI, koji ide unutar mreže, uzima se po volji jedan ili drugi. U ovom slučaju je smjer od R_a do R_c .

Za težine vlakova geometrijskog nivelmana uzimaju se recipročne vrijednosti njihovih dužina. Prema tome se podjela nesuglasice poligona proporcionalno recipročnim vrijednostima težina vlakova svodi na podjelu nesuglasice proporcionalno njihovim dužinama.

Izjednačenje visinskih razlika u tablici br. 1.

Tijek računanja:

U 1. stupac upisuju se brojevi poligona onim redom kojim se izjednačuju.

U 2. stupac upisuje se za svaki vlak broj graničnog poligona. Pri tome s predznakom plus (+) ili (-) označuje se da li visinska razlika vlaka i njen poprava ulazi u granični poligon s istim predznakom — kada je smjer obilaska vlaka u oba granična poligona isti ili sa *spurotnim* predznakom — kada je smjer obilaska vlaka u graničnim poligonima *spurotan*.

Osobitost ove mreže je u tome, što u umetnuti poligon VI ulaze vlakovi 3. i 4. koji se nalaze unutar mreže i prema tome ovi vlakovi ulaze u tri poligona. Vlak 3. ulazi u poligone I, III i VI, a vlak 4. u poligon I, IV i VI. U svim ovim poligonima kod 3. vlaka odnosno 4. vlaka valjalo bi upisati brojeve dvaju gračnih poligona. Međutim u daljnjem računanju oba granična poligona nisu potrebna, nego samo onaj od njih koji se izjednačivao kasnije, pa će se upisati oznaka samo tog graničnog poligona. Dakle, u I poligonu kod 3. vlaka upisuje se — VI, kod 4. vlaka također — VI; U poligonu kod 3. vlaka upisuje se — I; U IV poligonu kod 4. vlaka isto — I i u VI poligonu kod 3. vlaka upisuje se + III, a kod 4. vlaka + IV.

Za vanjske vlakove 1, 5, 7 i 11 koji ulaze samo u jedan poligon, umjesto oznake graničnog poligona stavi se *točka*.

U 3. stupac upisuju se brojevi vlakova koji ulaze u pojedine poligone.

U 4. stupac najprije upisujemo visinske razlike h' izmjerene po vlakovima. Kada se smjer obilaska poligona *podudara* sa smjerom uspona terena, onda se visinska razlika upisuje s predznakom *plus* (izražena u apsolutnoj vrijednosti). U *protivnom* slučaju visinsku razliku upisuje se s predznakom *minus* izraženu u dekadskoj dopuni).

Zatim se račun nesuglasica (pogrešku zatvaranja) f po pravilu:

Nesuglasica: ima — treba.

Prema tome nesuglasica zatvorenog poligona odredit će se kao suma izmjerenih visinskih razlika, a nesuglasica umetnutog poligona ako se od zbroja visine početnog repera (koja je upisana gore) i visinskih razlika odbije visina završnog repera (koja je upisana dolje).

Nesuglasica f upisuje se s pripadnim predznakom izražena u milimetrima.

U 5. stupac upisuje se dužine vlakova s u km i zatim njihova suma, dakle dužina poligona $[S]$ km.

U 6. stupcu računa se logaritmarom za svaki vlak u poligonu (radi lakše podjele nesuglasica proporcionalno dužinama vlakova (kvocijente $k = s/[S]$ za kontrolu treba da bude $[k] = 1$). Preporuča se ove vrijednosti upisati *c r v e n o*.

Poligon	(x)	Izmjeren- ne visinske razlike $\frac{h}{m}$ Nesugla- sica f_{mm}	Dužine s km	$\frac{s}{[s]}$ = K	Odredjivanje popravaka v u mm približavanjem															Izjed- načene visin- ske razlike $h=h'+v$ m	$\frac{vv}{s} =$ pvv	Izjednač visine čvornih točaka i njihove približne srednje pogreške			
					1			2			3			4			5						6		
					$\frac{f}{v}$	$\frac{f}{v}$	$\frac{f}{v}$	$\frac{f}{v}$	$\frac{f}{v}$	$\frac{f}{v}$	$\frac{f}{v}$	$\frac{f}{v}$	$\frac{f}{v}$	$\frac{f}{v}$	$\frac{f}{v}$	$\frac{f}{v}$	$\frac{f}{v}$	$\frac{f}{v}$	$\frac{f}{v}$				$\frac{f}{v}$	$\frac{f}{v}$	$\frac{f}{v}$
					$-f'k$	v	v	$-f'k$	v	v	$-f'k$	v	v	$-f'k$	v	v	$-f'k$	v	v				$-f'k$	v	v
1	2	3	4	5	6	7															8	9	10		
I						-41	-41	-41	-41	-41	-41	-41	-41	-41	-41	-41	-41	-41	-41						
	1	12,360	5,5	0,44	0	+18	+18	+18	-3	+15	+15	0	+15	+15	+1	+16	+16	0	+16	+16	0	+16	12,376	46,5	H_C 150,503
	- II 2	4,674	2,6	0,21	0	+9	+9	+9	-1	+8	+6	0	+6	+6	0	+6	+6	0	+6	+6	0	+6	4,680	13,8	$-h_2$ 4,680
	- VI 3	x4,565	2,3	0,18	0	+7	+7	+5	-1	+4	+6	0	+6	+6	0	+6	+7	0	+7	+7	0	+7	x4,572	21,3	H_{II} 145,823
	- VI 4	x88,360	2,1	0,17	0	+7	+7	-15	-1	+14	+14	0	+14	+13	0	+13	+12	0	+12	+12	0	+12	x88,372	68,6	$+h_5$ 1,290
		x99,959	12,5	1,00	-41	+41	0	+6	-6	0	0	0	0	0	-1	+1	0	0	0	0	0	0	0,000		H_{III} 147,113
					f= - 41																				$+h_7$ 15,741
II						+11	+11	+11	+11	+11	+11	+11	+11	+11	+11	+11	+11	+11	+11	+11	+11	+11			H_{IV} 162,854
	- I 2	x5,326	2,6	0,25	-9	0	-9	-8	+2	-6	-6	0	-6	-6	0	-6	-6	0	-6	-6	0	-6	x5,320		$-h_8$ 17,779
	5	1,285	4,8	0,46	0	-1	-1	-1	+3	+2	+2	0	+2	+2	+1	+3	+3	+1	+4	+4	+1	+5	1,290	5,2	H_V 145,075
	-III 6	3,400	3,1	0,29	0	-1	-1	-9	+2	-7	-7	0	-7	-8	0	-8	-9	0	-9	-10	0	-10	3,390	32,3	$-h_4$ 11,628
		0,011	10,5	1,00	+2	-2	0	-7	+7	0	0	0	0	-1	+1	0	-1	+1	0	-1	+1	0	0,000		H_I 133,447
					f= + 11																				$+h_{10}$ 2,827
III						-26	-26	-26	-26	-26	-26	-26	-26	-26	-26	-26	-26	-26	-26	-26	-26	-26			H_a 136,274
	- I 3	5,435	2,3	0,18	-7	+6	-1	-4	0	-4	-6	+1	-5	-6	0	-6	-7	0	-7	-7	0	-7	5,428		
	- II 6	x6,600	3,1	0,24	+1	+8	+9	+7	0	+7	+7	+1	+8	+8	+1	+9	+9	+1	+10	+10	0	+10	x6,610		$[P]_I = 1,32$
	7	15,727	4,5	0,36	0	+11	+11	+11	-1	+10	+10	+1	+11	+11	+1	+12	+12	+1	+13	+13	+1	+14	15,741	43,6	$[P]_{II} = 0,77$
	- IV 8	x82,212	2,8	0,22	0	+7	+7	+13	0	+13	+11	+1	+12	+10	+1	+11	+10	0	+10	+9	0	+9	x82,221	28,9	$[P]_{III} = 0,75$
		x99,974	12,7	1,00	-32	+32	0	+1	-1	0	-4	+4	0	-3	+3	0	-2	+2	0	-1	+1	0	0,000		$[P]_{IV} = 1,16$
					f= - 26																				$[P]_V = 1,27$
IV						+32	+32	+32	+32	+32	+32	+32	+32	+32	+32	+32	+32	+32	+32	+32	+32	+32			
	- I 4	11,640	2,1	0,23	-7	-4	-11	-14	+2	-12	-14	+2	-12	-13	+1	-12	-12	0	-12	-12	0	-12	11,628		
	-III 8	17,788	2,8	0,31	-7	-6	-13	-13	+2	-11	-12	+2	-10	-11	+1	-10	-10	+1	-9	-9	0	-9	17,779		$P'_I = 1,05$
	- V 9	x70,604	4,1	0,46	0	-8	-8	-12	+3	-9	-13	+3	-10	-12	+2	-10	-12	+1	-11	-12	+1	-11	x70,593	29,5	$P'_{II} = 0,69$
		0,032	9,0	1,00	+18	-18	0	-7	+7	0	-7	+7	0	-4	+4	0	-2	+2	0	-1	+1	0	0,000		$P'_{III} = 0,65$
					f= + 32																				$P'_{IV} = 0,96$
V	H_a	136,274				-18	-18	-18	-18	-18	-18	-18	-18	-18	-18	-18	-18	-18	-18	-18	-18	-18	136,274		$P'_V = 0,99$
	- IV 9	29,396	4,1	0,44	+8	+4	+12	+9	+4	+13	+10	+2	+12	+10	+2	+12	+11	+1	+12	+11	0	+11	29,407		
	+ VI 10	x7,176	2,4	0,25	0	+3	+3	-2	+2	0	-2	+1	-1	-3	+1	-2	-3	0	-3	-3	0	-3	x7,173	3,8	
	11	14,748	2,9	0,31	0	+3	+3	+3	+2	+5	+5	+2	+7	+7	+1	+8	+8	+1	+9	+9	+1	+10	14,758	34,5	$M'_I = \pm 7,2$
		177,594	9,4	1,00	-10	+10	0	-8	+8	0	-5	+5	0	-4	+4	0	-2	+2	0	-1	+1	0	177,612	328,0	$M'_{II} = +8,9$
	H_b	177,612																							$M'_{III} = +9,2$
					f= - 18																				$M'_{IV} = \pm 7,6$
VI	H_a	136,274				+22	+22	+22	+22	+22	+22	+22	+22	+22	+22	+22	+22	+22	+22	+22	+22	+22			$M'_V = \pm 7,4$
	+III 3	5,435	2,3	0,34	-1	-4	-5	-4	-2	-6	-5	-1	-6	-6	-1	-7	-7	0	-7	-7	0	-7	5,428		
	+ IV 4	11,640	2,1	0,31	-11	-4	-15	-12	-2	-14	-12	-1	-13	-12	0	-12	-12	0	-12	-12	0	-12	11,628		
	+ V 10	x7,176	2,4	0,35	+3	-5	-2	0	-2	-2	-1	-2	-3	-2	-1	-3	-3	0	-3	-3	0	-3	x7,173		
		150,525	6,8	1,00	+13	-13	0	+6	-6	0	+4	-4	0	+2	-2	0	0	0	0	0	0	0	150,503		
	H_c	150,503																							
					f= + 22																				

(x) Minus kada je smjer obilaska vlaka u graničnom poligonu suprotan i plus - kada je isti.

U 7. stupcu određuje se postupnim približavanjem popravke v za izmjerene visinske razlike h' . Popravke v određuju se u milimetrima.³

Stupci koji su namijenjeni pojedinim (prvom, drugom, trećem itd.) približavanjima podijeljeni su na tri dijela: *lijevi, srednji i desni* dio.

U lijevom dijelu stupca određuje se preostala nesuglasica f' poligona u tom približavanju.

Najprije se upisuje gore iznad crte prvobitna nesuglasica f poligona.

Zatim se za svaki vlak poligona upisuje pod oznakom v_{gr} popravak koji je ranije bio određen za isti vlak u desnom dijelu stupca graničnog poligona. Iz kojeg se graničnog poligona popravak uzima i da li se pri tome njegov predznak mijenja ili ne, označeno je u 2. stupcu. Granični poligon uzima se iz onog približavanja u kojem je on bio izjednačen kasnije, tj. kada je njegov redni broj manji uzima se iz istog, a kada je veći — iz predhodnog približavanja.

Popravke v za vlakove 3. i 4. koji ulaze u dva granična poligona uzimaju se samo iz onog graničnog poligona, koji je bio izjednačen kasnije, a oznaku kojega smo upisali u 2. stupac.

Za vanjske vlakove 1., 5., 7. i 11. kao v_{gr} uzima se s nepromijenjenim predznakom popravak v , koji je bio određen za taj vlak u desnom dijelu stupca istog poligona u predhodnom približavanju.

Zbrajanjem gore upisane izvorne nesuglasice f sa svima upisanim popravkama v_{gr} dobiva se *preostala* nesuglasica f' poligona u tom približavanju.

U srednjem dijelu stupca podijeli se preostala nesuglasica f' poligona, uzeta sa suprotnim predznakom proporcionalno dužinama vlakova. Dakle za svaki vlak izračuna se (logaritmarom) produkt $-f' \cdot k$. Za kontrolu mora biti $[-f' \cdot k] = -f'$

U desnom dijelu stupca određuju se popravci v za visinske razlike h' u tom približavanju. Ovi se popravci određuju zbrajanjem po redcima popravaka v_{gr} s produktima $-f' \cdot k$. Za kontrolu suma izvorne nesuglasice f , koja se upisuje gore, i svih dobivenih popravaka v treba da bude nula.

U svim približavanjima poligoni se izjednačuju istim redosljedom od I do VI.

Kao što se vidi preostale nesuglasice f' nakon svakog približavanja se smanjuju u svim poligonima i konačno, posve nestaju nakon šestog približavanja. U ovom približavanju dobiva se u nekim poligonima preostale nesuglasice f' od jednog milimetra (tzv. repići), koje valja dodati vanjskim vlakovima i onda kada to nisu vlakovi s najvećim dužinama, kao što smo postupili u V poligonu. Na taj način izbjeći će se njihovo daljnje prenašanje u druge poligone, što bi samo izazvalo nesvršishodno povećanje broja približavanja.

S time je završeno određivanje popravaka, jer su u svim poligonima za sve zajedničke vlakove dobiveni popravci iste apsolutne vrijednosti. Da li

³ Kod izjednačenja preciznih nivelmanskih mreža, kada su visinske razlike h' određene na desetinke milimetara a nesuglasice f su male popravci v se računaju također na desetinke milimetara. Određivati popravke s takvom tačnošću u našem primjeru nije svrsishodno.

su se, pri tome, popravci u graničnim poligonima morali dobiti s istim ili sa suprotnim predznakom označeno je u 2. stupcu. Kontrola uspoređivanjem.

Dakle, u desnom dijelu stupca u šestom približavanju dobiveni su traženi najvjerojatniji popravci v za izmjerene visinske razlike h' .

U 8. stupcu računaju se izjednačene visinske razlike $h = h' + v$. Za kontrolu $[h]$ u zatvorenom poligonu mora biti jednaka nuli, a u umetnutom poligonu zajedno s visinom početnog repera — visini završnog repera.

Za sve zajedničke vlakove u svim poligonima izjednačene visinske razlike moraju biti iste apsolutne vrijednosti (kontrola uspoređivanjem).

U 9. stupcu računa se srednja pogreška jedinice težine m_0 . Najprije se izračunaju (logaritmarom) kvocijenti $v v : s = p v v$, a zatim njihovu sumu $[v v : s] = [p v v] = 328,0$

Pri dnu izračuna se (logaritmarom)

$$m_0 = \pm \sqrt{\frac{[p v v]}{r}} = \pm \sqrt{\frac{328}{6}} = \pm 7,4 \text{ mm/km}$$

Valja napomenuti da se elektronskim računalom s memorijom mogu izračunati vrijednosti za m_0 iz v i s bez ispisivanja međurezultata. Stupac 9 u tom slučaju nije potreban.

U 10. stupcu izračunaju se definitivne visine $H_I, H_{II}, \dots, H_V$ čvornih točaka. Radi kontrole ove visine se računaju u umetnutom poligonu $R_c - R_{II} - R_{III} = R_{IV} - R_V - R_I - R_a$

Za izjednačene visine čvornih točaka prema želji mogu se odrediti približne vrijednosti njihovih težina i srednjih pogrešaka.

Približna težina P_N definitivne visine H_N čvorne točke N određuje se po pravilu V. Kozlova [8] ovako:

Izračuna se suma težina svih vlakova,⁴ koji se sastaju u toj čvornoj točki $[p]_N$ i odbije od ove sume toliko razlomaka koliko ima vlakova, koji povezuju ovu čvornu točku N s drugim čvornim točkama. Pri čemu brojnik razlomaka je kvadrat težine p_i^2 veznog vlaka i , a nazivnik je suma težina svih vlakova $[p]$ koji se sastaju u početnoj točki K tog veznog vlaka i .

Približna srednja pogreška izjednačene visine čvorne točke N određuje se po formuli: $M'_N = \pm m_0 : \sqrt{P'_N}$.

Valja napomenuti da se ovim načinom za dvostruke čvorne točke određuju stroge vrijednosti težina i srednjih pogrešaka.

Kod mreža s više čvornih točaka, ako njihov broj nije prevelik, razlike između približnih i strogih težina ne prelaze 15 — 20%. Dok se približne srednje pogreške određuju s dva puta manjom pogreškom, tj. s pogreškom od 7,5 — 10%.

$$[p]_I = p_1 + p_4 + p_9 + p_{10} = 0,18 + 0,48 + 0,24 + 0,42 = 1,32$$

$$[p]_{II} = p_1 + p_2 + p_5 = 0,18 + 0,38 + 0,21 = 0,77$$

$$[p]_{III} = p_5 + p_6 + p_7 = 0,21 + 0,32 + 0,22 = 0,75$$

$$[p]_{IV} = p_7 + p_8 + p_9 + p_{11} = 0,22 + 0,36 + 0,24 + 0,34 = 1,16$$

$$[p]_V = p_3 + p_4 + p_8 = 0,43 + 0,48 + 0,36 = 1,27$$

⁴ Težine vlakova, koje za samo izjednačenje nisu bile potrebne izračunali smo naknadno i upisali ih zajedno s ostalim numeričkim podacima (kod slike 1).

$$P'_I = [p]_I - \frac{p^2_1}{[p]_{II}} - \frac{p^2_4}{[p]_V} - \frac{p^2_9}{[p]_{IV}} = 1,32 - \frac{0,12^2}{0,77} - \frac{0,48^2}{1,27} - \frac{0,24^2}{1,16} =$$

$$= 1,32 - 0,04 - 0,181 - 0,05 = 1,05$$

$$P'_{II} = [p]_{II} - \frac{p^2_1}{[p]_I} - \frac{p^2_5}{[p]_{III}} = 0,77 - \frac{0,18^2}{1,32} - \frac{0,21^2}{0,75} =$$

$$= 0,77 - 0,02 - 0,06 = 0,69$$

$$P'_{III} = [p]_{III} - \frac{p^2_5}{[p]_{II}} - \frac{p^2_7}{[p]_{IV}} = 0,75 - \frac{0,21^2}{0,77} - \frac{0,22^2}{1,16} =$$

$$= 0,75 - 0,06 - 0,04 = 0,65$$

$$P'_{IV} = [p]_{IV} - \frac{p^2_7}{[p]_{III}} - \frac{p^2_8}{[p]_V} - \frac{p^2_9}{[p]_I} = 1,16 - \frac{0,22^2}{0,75} - \frac{0,36^2}{1,27} - \frac{0,24^2}{1,32} =$$

$$= 1,16 - 0,06 - 0,10 - 0,04 = 0,96$$

$$P'_V = [p]_V - \frac{p^2_4}{[p]_I} - \frac{p^2_8}{[p]_{IV}} = 1,27 - \frac{0,48^2}{1,32} - \frac{0,36^2}{1,16} =$$

$$= 1,27 - 0,17 - 0,11 = 0,99$$

$$M'_I = \pm \frac{7,4}{\sqrt{1,05}} = \pm 7,2 \text{ mm}; \quad M'_{II} = \pm \frac{7,4}{\sqrt{0,69}} = \pm 8,9 \text{ mm};$$

$$M'_{III} = \pm \frac{7,4}{\sqrt{0,65}} = \pm 8,2 \text{ mm};$$

$$M'_{IV} = \pm \frac{7,4}{\sqrt{0,96}} = \pm 7,6 \text{ mm}; \quad M'_V = \pm \frac{7,4}{\sqrt{0,99}} = \pm 7,4 \text{ mm}$$

Dobivene vrijednosti za $[p]_N$, P'_N i M'_N upisuju se u 10. stupac.

Napominjemo, da elektronskim računalom s memorijom svaka od ovih vrijednosti može se izračunati bez ispisivanja međurezultata i odmah upisati u 10. stupac.

ODREĐIVANJA SREDNJE POGREŠKE FUNKCIJE IZJEDNAČENIH VELIČINA

Prema potrebi može se odrediti stroga vrijednost srednje pogreške funkcije veličina, dakle, za nivelman srednja pogreška izjednačene visinske razlike $\Delta H_{i,k}$ između repera R_i i R_k .

Radi određivanja srednje pogreške izjednačene visinske razlike, treba prethodno odrediti njenu težinu. Tražena težina može se odrediti načinom K. Marzahna [9].

Na primjer, odredi se ovim načinom težina izjednačene visinske razlike $H_{I,III}$ između repera R_I i R_{III} (slika 1.). Između poligona koji međusobno povezuju ta dva repera odabire se jedan, tzv. *put prenosa* i označi se na slici ispre-

kidanom strelicom. Svejedno je koji će se *put prenosa* uzeti i u kojem smjeru je: uvijek će se dobiti, u granicama točnosti računanja, isti rezultat za traženu težinu. Obično se uzima najkraći put prenosa.

U ovom primjeru uzet je »put prenosa« $R_I - R_V - R_C - R_{III}$. Dakle, visinska razlika $\Delta H_{I,III}$ određuje se kao suma izjednačenih visinskih razlika h_3, h_4 i h_6 dobivenih po *prenosnim* vlakovima 3, 4 i 6 s dužinama s_3, s_4 i s_6 .

Recipročna težina $1/p'_{I,III}$ izmjerene vrijednosti $\Delta H'_{I,III}$ ove visinske razlike, koja je suma međusobno nezavisnih izmjerenih visinskih razlika h'_3, h'_4 i h'_6 odredit će se po formuli:

$$1/p'_{I,III} = \frac{1}{p_3} + \frac{1}{p_4} + \frac{1}{p_6} = S_3 + S_4 + S_6$$

Da bi odredili recipročnu težinu $1/P_{I,III}$ izjednačene visinske razlike $\Delta H_{I,III}$ valja recipročnoj težini izmjerene visinske razlike dodati sumu nekih za sada nepoznatih, od težina izjednačenih visinskih razlika h_3, h_4 i h_6 zavisnih veličina q_3, q_4 i q_6 . Dakle,

$$1/P_{I,III} = 1/p'_{I,III} + (q_3 + q_4 + q_6)$$

Ovi tzv. *popravci* težine q_3, q_4 i q_6 moraju biti uvijek negativni, jer izjednačena visinska razlika ima manju recipročnu težinu od neizjednačene.

Popravke težine određuju se u *tablici* br. 2 postupnim približavanjem analognu određivanju popravaka visinskih razlika u *tablici* br. 1.

U 1., 2., 3., 5. i 6. *stupcu* *tablice* br. 2 upisuju se iste veličine kao i u *tablici* br. 1. U 3. *stupcu* uokvireni su (radi boljeg pregleda) brojevi 3., 4. i 6. »*prenosnih*« vlakova.

U 4. *stupcu* upisuje se u pojedinim poligonima za svaki *prenosni* vlak njegova dužina s (općenito $1/p$). Pri tome dužinu valja upisati s predznakom plus (+), kada se odabrani smjer prenosa $R_I - R_V - R_C - R_{III}$ koji se na slici 1. označio crtkanom strelicom (*podudara* sa smjerom obilaska poligona, odnosno s predznakom minus (—) kada je *suprotan*.

Za ostale vlakove stavi se točka (*nula*).

Zbrajanjem u svakom poligonu upisanih dužina s s (općenito $1/p$) *prenosnih* valokova dobivaju se tzv. nesuglasice težina W poligona. (U V poligonu nesuglasica težina W je nula).

U 7. *stupcu* određuju se postupnim približavanjem »*popravci* težine« q_3, q_4 i q_6

U svakom poligonu umjesto nesuglasice f uvodi se »*nesuglasice* težina« W . S njima tijekom približavanja postupa se na isti način, kao što se postupalo i s nesuglasticama poligona f u *tablici* br. 1.

Približavanja se ponavljaju sve dok preostale *nesuglasice* težina W' ne postanu u svim poligonima nule. To će biti nakon *petog* približavanja.

U desnom *stupcu* ovog približavanja u redcima koji se odnose na *prenosne* vlakove 3, 4 i 6 dobivaju se traženi *popravci* q_3, q_4 i q_6 . Ove *popravke*, kako je

Tablica br.2

Poligon	Granični poligon	Vlak	l v = S Preno- snih vlak.	l v = S km	S [S] = K	Odredjivanje popravaka težine q ₃ , q ₄ i q ₆ po 3,4 i 6 vlaku														
						P r i b l i ž a v a n j e														
						1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15
1	2	3	4	5	6	7														
I						-4,4	-4,4	-4,4	-4,4	-4,4	-4,4	-4,4	-4,4	-4,4	-4,4	-4,4	-4,4	-4,4	-4,4	
.	1	.	5,5	0,44	0,0	+1,9	+1,9	+1,9	-0,4	+1,5	+1,5	-0,2	+1,3	+1,3	-0,1	+1,2	+1,2	0,0	+1,2	
-II	2	.	2,6	0,21	0,0	+0,9	+0,9	-0,1	-0,2	-0,3	-0,1	-0,1	-0,2	-0,1	-0,1	-0,2	-0,2	0,0	-0,2	
-VI	③	-2,3	2,3	0,18	0,0	+0,8	+0,8	+1,9	-0,2	+1,7	+1,9	-0,1	+1,8	+1,9	-0,1	+1,8	+1,8	0,0	+1,8	
-VI	④	-2,1	2,1	0,17	0,0	+0,8	+0,8	+1,7	-0,2	+1,5	+1,6	-0,1	+1,5	+1,6	0,0	+1,6	+1,6	0,0	+1,6	
w=	-4,4	12,5	1,00	-4,4	+4,4	0,0	+1,0	-1,0	0,0	+0,5	-0,5	0,0	+0,3	-0,3	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	
II						-3,1	-3,1	-3,1	-3,1	-3,1	-3,1	-3,1	-3,1	-3,1	-3,1	-3,1	-3,1	-3,1	-3,1	
-I	2	.	2,6	0,25	-0,9	+1,0	+0,1	+0,3	-0,2	+0,1	+0,2	-0,1	+0,1	+0,2	0,0	+0,2	+0,2	0,0	+0,2	
.	5	.	4,8	0,46	0,0	+1,8	+1,8	+1,8	-0,5	+1,3	+1,3	-0,1	+1,2	+1,2	-0,1	+1,1	+1,1	0,0	+1,1	
-III	⑥	-3,1	3,1	0,29	0,0	+1,2	+1,2	+2,0	-0,3	+1,7	+1,9	-0,1	+1,8	+1,9	-0,1	+1,8	+1,8	0,0	+1,8	
w=	-3,1	10,5	1,00	-4,0	+4,0	0,0	+1,0	-1,0	0,0	+0,3	-0,3	0,0	+0,2	-0,2	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	
III						+5,4	+5,4	+5,4	+5,4	+5,4	+5,4	+5,4	+5,4	+5,4	+5,4	+5,4	+5,4	+5,4	+5,4	
-I	③	+2,3	2,3	0,18	-0,8	-0,6	-1,4	-1,7	-0,1	-1,8	-1,8	0,0	-1,8	-1,8	0,0	-1,8	-1,8	0,0	-1,8	
-II	⑥	+3,1	3,1	0,24	-1,2	-0,8	-2,0	-1,7	-0,2	-1,9	-1,8	-0,1	-1,9	-1,8	0,0	-1,8	-1,8	0,0	-1,8	
.	7	.	4,5	0,36	0,0	-1,2	-1,2	-1,2	-0,2	-1,4	-1,4	-0,1	-1,5	-1,5	-0,1	-1,6	-1,6	+0,1	-1,5	
-IV	8	.	2,8	0,22	0,0	-0,8	-0,8	-0,2	-0,1	-0,3	-0,2	0,0	-0,2	0,2	-0,0	-0,2	-0,3	0,0	-0,3	
w=	+5,4	12,7	1,00	+3,4	-3,4	0,0	+0,6	-0,6	-0,0	+0,2	-0,2	-0,0	+0,1	-0,1	-0,0	-0,1	+0,1	0,0	0,0	
IV						+2,1	+2,1	+2,1	+2,1	+2,1	+2,1	+2,1	+2,1	+2,1	+2,1	+2,1	+2,1	+2,1	+2,1	
-I	④	+2,1	2,1	0,23	-0,8	-0,5	-1,3	-1,5	-0,1	-1,5	-1,5	0,0	-1,5	-1,6	0,0	-1,6	-1,6	0,0	-1,6	
-III	8	.	2,8	0,31	+0,8	-0,6	+0,2	+0,3	-0,1	+0,2	+0,2	0,0	+0,2	+0,2	+0,1	+0,3	+0,3	0,0	+0,3	
-V	9	.	4,1	0,46	0,0	-1,0	-1,0	-0,6	-0,1	-0,7	-0,9	+0,1	-0,8	-0,9	+0,1	-0,8	-0,9	+0,1	-0,8	
w=	+2,1	9,0	1,00	+2,1	-2,1	0,0	+0,3	-0,3	0,0	-0,1	+0,1	0,0	-0,2	+0,2	0,0	-0,1	+0,1	0,0	0,0	
V						0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	
-IV	9	.	4,1	0,44	+1,0	-0,4	+0,6	+0,7	+0,2	+0,9	+0,8	+0,1	+0,9	+0,8	+0,1	+0,9	+0,8	0,0	+0,8	
+VI	10	.	2,4	0,25	0,0	+0,3	-0,3	-0,8	+0,1	-0,7	-0,9	+0,1	-0,8	-0,9	0,0	-0,9	-1,0	0,0	-1,0	
.	11	.	2,9	0,31	0,0	-0,3	-0,3	-0,3	+0,1	-0,2	-0,2	+0,1	-0,1	-0,1	+0,1	0,0	0,0	+0,2	+0,2	
w=	0,0	9,4	1,00	+1,0	-1,0	0,0	-0,4	+0,4	0,0	-0,3	+0,3	0,0	-0,2	+0,2	0,0	-0,2	+0,2	0,0	0,0	
VI						+4,4	+4,4	+4,4	+4,4	+4,4	+4,4	+4,4	+4,4	+4,4	+4,4	+4,4	+4,4	+4,4	+4,4	
+III	③	+2,3	2,3	0,34	-1,4	-0,5	-1,9	-1,8	-0,1	-1,9	-1,8	-0,1	-1,9	-1,8	0,0	-1,8	-1,8	0,0	-1,8	
+IV	④	+2,1	2,1	0,31	-1,3	-0,4	-1,7	-1,5	-0,1	-1,6	-1,5	-0,1	-1,6	-1,6	0,0	-1,6	-1,6	0,0	-1,6	
+V	10	.	2,4	0,35	-0,3	-0,5	-0,8	-0,7	-0,2	-0,9	-0,8	-0,1	-0,9	-0,9	-0,1	-1,0	-1,0	0,0	-1,0	
w=	+4,4	6,8	1,00	+1,4	-1,4	0,0	+0,4	-0,4	0,0	+0,3	-0,3	0,0	+0,1	-0,1	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	

(x) Plus kada se smjer puta prenašanja podudara sa smjerom obilaska poligona i minus - kada je suprotan.

već rečeno, uzimama se s *negativnim* predznacima bez obzira na one s kojima su dobivene.

Dakle, »popravci težine« bit će:

$$q_3 = -1,8; q_4 = -1,6 \text{ i } q_6 = -1,8$$

Konačno, za izjednačenu visinsku razliku:

$$\Delta H_{I,III} = h_3 + h_4 - h_6 = 5,428 + 11,628 - 3,390 = + 13,6666 \text{ m}$$

s dužinom:

$$S_{I,III} = S_3 + S_4 + S_6 = 2,3 + 2,1 + 3,1 = 7,5 \text{ km}$$

dobila se recipročna težina

$$1/P_{I,III} = (S_3 + S_4 + S_6) / (q_3 + q_4 + q_6) = 7,5 / (-1,8 - 1,6 - 1,8) = 2,3.$$

i srednja pogreška

$$M_{I,III} = m_0 \sqrt{1/P_{I,III}} = 7,4 \sqrt{2,3} = \pm 11,2 \text{ mm}$$

Napomena

Recipročna težina odnosno srednja pogreška izjednačene visinske razlike $\Delta H_{N,i}$ između čvorne točke R_i i najbližeg zadanog repera R_N bit će ujedno i recipročna težina $1/P_i$ odnosno srednja pogreška M_i izjednačene visine H_i čvorne točke R_i .

IZJEDNAČENJE MREŽE TRIGONOMETRIJSKOG NIVELMANA

Mreža trigonometrijskog nivelmana izjednačuje se na isti način kao i mreža geometrijskog nivelmana.

Pri tome se razlikuje da li su čvorne točke u mreži povezane međusobno odnosno s zadanim točkama stranicama trigonometrijskog nivelmana (koje se često međusobno sijeku⁵) ili vlakovima, tj, da li se u poligonima izjednačuju visinske razlike stranica ili vlakova.

U prvom slučaju nesuglasice u poligonima dijele se proporcionalno recipročnim težinama stranica, a u drugom — proporcionalno recipročnim težinama vlakova.

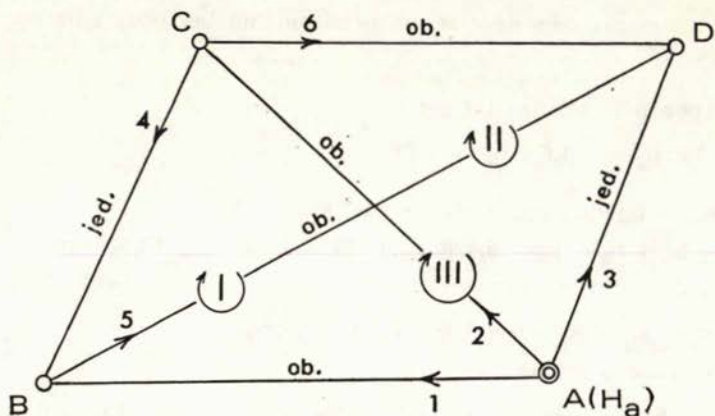
Pri tome se recipročna težina obostrano opažane visinske razlike stranice dužine $d_{k,m}$ određuje po formuli $1/p_{ob} = d^2$, a jednostrano opažane — po formuli $1/p_{jed} = 2 d^2$.

Recipročna težina visinske razlike vlaka određuje se kao suma recipročnih težina visinskih razlika stranica koje ulaze u taj vlak, tj.

$$1/P_{vl} = \left[\frac{1}{p} \right] = \left[\frac{1}{p_{ob.}} \right] + \left[\frac{1}{p_{jed.}} \right] = [d^2] + [2d^2]$$

Numerički primjer

Na slici 2. prikazan je geodetski četverokut ABCD. Visinske razlike između krajnjih točaka njegovih stranica određene su trigonometrijskim načinom. Visina H_a točke A je zadana.

Slika 2

Numerički podaci:

$H_a = 156,28 \text{ m}$

Str.	h' m	Opažano	d km	P
1	18,88	obostr.	1,84	0,30
2	13,34	obostr.	1,60	0,39
3	43,57	jednostr.	1,17	0,37
4	5,41	jednostr.	1,32	0,29
5	24,79	obostr.	2,60	0,15
6	30,06	obostr.	1,70	0,35

Na slici je strelicom označen uspon terena.

Dakle, u mreži je izmjereno šest visinskih razlika $h'_1, h'_2 \dots, h'_6$, a ima tri čvorne točke B, C i D visine H_b, H_c i H_d kojih treba odrediti. Znači imamo tri $1/6-3 = 3/$ prekobrojna mjerenja i prema tome u izjednačenje treba uzeti tri nezavisna poligona. Uzmemo, na primjer, poligone $ABC = I$, $ACD = II$ i $ABD = III$.

Izjednačenje ove mreže prikazano je u tablici br. 3

⁵ Takve mreže trigonometrijskog nivelmana bolje je izjednačiti načinom postupnog približavanja po čvornim točkama.

